

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פ'ר' כי-תצא תשפ"א | גליון מס' 253

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פ'ר' שופטים, ה' אלול תשפ"א

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

אֲכִילָה קוֹדֵם עֲלוֹת הַשֶּׁחַר

הנעורים לאמירת הסליחות באשמורת הבוקר, האם רשאים לאכול? | מאימתי חל איסור אכילה קודם התפילה? ומה דין שתיית קפה ותה? | כיצד יש לנהוג למעשה במקום שנחלקו הפוסקים והמקובלים? | האם ראוי לחוש לדעת המקובלים כשאין חשש איסור על פי הפשט? | דברי גדולי הפוסקים לדורותיהם על הכלל היסודי של קבלת הוראות מרן הבית יוסף

לבתי-כנסת לאומרם שם, ובטרם היציאה מהבית שותים כוס קפה ומעט עוגה, כי כל שלא הגיע עמוד השחר מותר לאכול.

ופלא על עורכי שו"ת אור לציון (ח"ב פ"ז ס"ח) שכתבו לענין הקם משנתו קודם עלות השחר, אין לו לאכול עד שיתפלל תפילת שחרית, אף שלפי הפשט אין איסור לאכול קודם זמן תפילה (שו"ע סי' פט ס"ג), מכל מקום לפי הזוה"ק אין לאכול אחר שישן שינת קבע בלילה אפילו אם לא הגיע עדיין זמן תפילה, לכן יש להזהר.

ותמוה מאד שהחמירו כל כך, נגד המבואר בתלמוד שלנו וכן בירושלמי (תענית שם), ויש להקת פוסקים שכתבו שבכל מקום שנחלקו בעלי הפשט והמקובלים, יש לתפוס הלכה כדעת הפשטנים, כאמור מדברי הרא"ם (ח"א סי' א) והרדב"ז (ח"א סי' לו וסי' פ), וכן כתב הגאון רבי שלמה לניאדו בשו"ת בית דינו של שלמה (או"ח סי' יב), רבי ישראל יעקב אלגאזי - שהיה מקובל גדול, בספרו שלמי צבור (דף נג ע"א, ודף רלב ע"ג), שו"ת חתם סופר (או"ח סי' טז, כה, נא, ק, קצו, אהע"ז ח"ב סי' פה), ומן הדין רשאי לאכול ולשתות, ולא נאסר לאכול ולשתות קודם שחרית, אלא לאחר עלות השחר, שהגיע זמן תפילה, וכן נפסק בשו"ע (סי' תקסד), ואף שהזוה"ק מחמיר מאד בזה, הלכה כהש"ס נגד הזוה"ק, והמחמיר בזה תבוא עליו ברכה.

דברי החיד"א כהקבלה - ליחידים ולא הוראה לרבים

יש המסתמכים על מרן החיד"א והבן איש חי שמביאים הרבה מדברי המקובלים, אולם כבר כתב הראשון לציון הגאון רבי יוסף חזן בספרו הגדול שו"ת חקרי לב (מהדורא בתרא חו"מ עמ' קפ) שהחיד"א לא כתב כן כדי להורות כדעתם אלא רק למי שירצה לחוש לדבריהם, כגון תלמיד חכם בביתו שרשאי להחמיר על עצמו, אבל לא לפסוק הלכה לכלל הציבור כולו. וזכה לכוון בזה למה שהעיד בספר לקט הקציר - מגדולי רבני לוב, שפגש את מרן החיד"א בליוורנו בשנת תקס"ג ואמר לו פה אל פה שהוא מורה לרבים כדעת מרן, בין להקל ובין להחמיר, וגם במקומות שהזוה"ק וכן האריז"ל מחמירים, ורק לעצמו מחמיר כדעת המקובלים.

כדעת המקובלים כשאין חשש איסור על פי הפשט

אכן מצינו שמרן הבית יוסף עצמו נסתייע מדברי הזוה"ק ונקט כדעת המקובלים, כשאין חשש איסור לנהוג כן על פי הפשט, וכגון לגבי

שאלה: המשכים לאמירת סליחות באשמורת הבוקר, שהוא הזמן הטוב ביותר, האם מותר לאכול ולשתות קודם הסליחות?

איסור אכילה לפני התפילה

תשובה: עצם איסור אכילה לפני התפילה מבואר בגמרא (ברכות י"ע ב'): אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב, מאי דכתיב (ויקרא י"ט כו) 'לא תאכלו על הדם' - לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי בר חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב, כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל, עליו הכתוב אומר (מלכים א-י"ד ט) 'ואותי השלכת אחרי גויך'. אל תיקרי 'גִּנְגָה' אלא 'גִּנְגָה', אמר הקב"ה אחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים.

תחילת זמן האיסור

אלא שלענין תחילת זמן איסור האכילה, נחלקו התלמוד והזוה"ק. בגמרא (תענית יב ע"א) מבואר לענין אכילה בלילה קודם יום התענית: תנו רבנן, עד מתי אוכל ושותה, עד שיעלה עמוד השחר, דברי רבי. רבי אליעזר בר שמעון אומר, עד קרות הגבר. ומבואר שמותר לאכול לפני עלות השחר, ולא אסרו חכמים לאכול אלא משהגיע זמן תפילה, ועד עלות השחר, אפילו ישן בלילה שינת קבע, רשאי לאכול ככל שיחפוץ. אולם לדעת הזוה"ק (פרשת ויקהל, רט"ו ע"ב) כל שישן שנת קבע בלילה, אסור לאכול אפילו קודם עלות השחר, עד שיתפלל. בזה"ק החמיר מאד, ויש כמה אחרונים שתפסו הלכה תמיד כדברי הזוה"ק.

כללי פסיקה הלכתית

אולם צריך לדעת כי יש לנו כללים בפסיקה ההלכתית, וכשנחלקו חכמי התלמוד והזוה"ק, כתב הרא"ם (ח"א סי' א) וכן בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' לו וסי' פ) שכל דבר שנתבאר היתרו בש"ס ובפוסקים, אף על פי שבספרי הקבלה מבואר להיפך, יש להורות בו היתר כדברי התלמוד והפוסקים. וכן דעת מרן הבית יוסף (סי' קמא). ומעתה הואיל ובתלמוד ובפוסקים מבואר להקל בזה, יש להורות הלכה כדבריהם אף נגד הזוה"ק. ולכן מותר לאכול עד עלות השחר.

זכורני מלפני שישים שנה שמרן זצ"ל היה מעיר אותנו כהנהוגים לקום בלילי שבת בימות החורף לומר בקשות ופזמונים ושירות ותשבחות עד אור הבוקר, בטרם יעלה עמוד השחר, והיינו הולכים

האמת הנהדרת!?" עיוות האמת והעמדת השקר?!" וכל הפוסל -
במומו פוסל (קידושין ע"א).

החולק עליו - כחולק על השכינה

וידוע שכל גדולי הדורות, ענקי התורה באמת, כולם שיבחו ופיארו את גדלותו של מרן, עד כדי כך שהרמ"א כתב (שו"ת הרמ"א סי' מח) בתשובה למרן הבית יוסף כי חלילה להמרות דבריו וכל החולק עליו כחולק על השכינה.

ואף רבינו האריז"ל הוקיר מאד את מרן הבית יוסף, ובשו"ת אבקת רוכל (סי' קל) כתב "שאלה: למהר"ר יצחק אשכנזי המקובל האלקי זצוק"ל. ילמדנו רבינו וכו'". אמנם בשו"ת רב פעלים (ח"ג סוד ישרים סי' ט) כתב שברור לו שתשובה זו אינה להאריז"ל שהיה חכם גדול וכו' אלא תלמיד אחד שאל כן וכדי לזכות לתשובה הציג הדברים בשם האריז"ל. אך בספר טוב מצרים (ערך מוהר"ר יצחק לוריא) דחה דבריו. כמו כן מרן החיד"א בספרו שם הגדולים (ערך רבינו האריז"ל) כתב שראה תשובה מרבינו האריז"ל למרן הבית יוסף, ומרן דן בדברי רבינו האריז"ל ודוחה אותם מניה וביה ואינו טורח ליישבם.

הגאון המהרש"ם (בהקדמה לספרו תכלת מרדכי) כתב סיפור מדהים בשבח גדלותו של מרן הבית יוסף, שבשמים הסכימו עם פסקיו, כי רוח ה' דיבר בו ומלתו על לשונו. ואיך יתכן לכתוב כי חס ושלום לומר 'קיבלנו הוראות מרן!?' ו'נעדרה מהם האמת הנהדרת!?'

הלכה כבעלי הפשט ולא כהמקובלים

גם היה חכם אחד שטען כי עד לפני כמה עשרות שנים כל הפוסקים הספרדים תפסו כהמקובלים, עד שכביכול מרן זצ"ל בא ושינה הדבר, ואותו חכם אף ציין לדברי מרן החיד"א והבן איש חי. אך זה אינו נכון והוא פשוט שקר, כי מלבד האמור שלא כתב כן כדי להורות כדעתם אלא רק למי שירצה לחוש לדבריהם ולא לפסוק הלכה לכלל הציבור, הרי רבותינו הספרדים הלכו כדעת הפשטנים ולא הורו כדעת המקובלים, כמבואר בכנסת הגדולה, פרי חדש, שער המלך, מאמר מרדכי, חקרי לב, שו"ת מעט מים (סי' כ אות יט), טהרת המים (שיורי טהרה מערכת א אות עב), הגאון רבי אליהו ישראל בשו"ת קול אליהו (סי' מ), לקט הקציר בשם מרן החיד"א, שו"ת כנסת ישראל להגאון רבי ישראל ששון (דף ג), שו"ת ירך יעקב (סי' לג), ספר פקודת אלעזר (ח"ב סי' קעד), פרי צדיק למהר"ר ש קצין (דיני ברכות אות כד), ברית כהונה - מגדולי רבני תוניס (ח"ג מע' ת אות ז' עמוד רסג), הראשון לציון הגאון היש"א ברכה, ברכת יוסף להגאון רבי יוסף ידיד (ח"א דף קא).

וכן רבני האשכנזים לדורותיהם הורו על פי הפשט, כמו הסמ"ע והש"ך, הנודע ביהודה, שאגת אריה, הגר"א, הגאון רבי עקיבא אייגר, החתם סופר ועוד רבים. לומר עליהם "השוגים והטועים"!? מה אירע בדור הזה שישנם המעזיזים לכתוב כך על גדולי עולם!? וברור שבמקום שנחלקו בעלי הפשט והקבלה, הלכה כהפשט. ובמקום שנחלקו הזוה"ק והתלמוד שלנו, הלכה כהתלמוד.

שתיית קפה ותה קודם התפילה

ולכן מי שמתעורר משנתו בעוד לילה, מותר לאכול עד עלות השחר. ומשעלה עמוד השחר והגיע זמן תפילת שחרית, אסור לאכול. ולענין שתיית קפה ותה פשט המנהג כדעת המקילים לשתות אף עם סוכר, ומי שחלש רשאי למזוג את הקפה עם מעט חלב.

נטילת ידיים שחרית שידקדק לערות על ידיו מים ג' פעמים להעביר הרוח רעה (סי' ד' ס"ב), וכתב בבית יוסף שמקורו מהזוה"ק. וכן לענין הנחת תפילין בחול המועד, שנחלקו בזה הפוסקים, ומרן הבית יוסף (סי' לא) הכריע על פי דברי הזוה"ק (זוהר חדש שיר השירים ח ע"א) שאין להניח תפילין בחול המועד. וכן לענין העולה לתורה שמותר לקרוא בקול עם השליח צבור, כמבואר בבית יוסף (או"ח סי' קמא), ועוד.

אולם באמת מה שאנו מתחשבים בדברי הזוה"ק נגד הראשונים, כשאין הדבר מפורש בתלמוד, הוא מפני שהזוה"ק נחשב כחד מן קדמאי, שהוא רשב"י, אחד מן התנאים, והוא קדמון יותר מהראשונים, ולכן חיישינן לדברי הזוה"ק. אבל כאשר מפורש בגמרא ובפוסקים להיפך, הלכה כמותם. וכמו כן דברי שאר המקובלים, כל שהדברים נוגדים לדברי חכמי הפשט, אין לחוש. ודברי המקובלים הם לשרידיים אשר ה' קורא, אותם ההולכים בכל דבריהם על פי הקבלה, ורק בדבר שאין בו הכרעה בתלמוד, הזוה"ק מכריע.

קבלת הוראות מרן - אינה 'העמדת השקר'...

יש מי שהדפיס דברים שם חלק על כל דברי רבותינו האחרונים שהזכרנו וכתב שיש להורות תמיד לכלל הציבור, תלמידי-חכמים ומקובלים ובעלי-בתים, כדעת המקובלים, וכתב דברים חריפים מאד כמה הוא מיצר על כך שיש רבנים שאומרים 'קיבלנו הוראות מרן', וכי חס ושלום לומר כן, אלא קיבלנו רק הוראות רבינו האריז"ל, וכי אותם חכמים האומרים 'קיבלנו הוראות מרן', נעדרה מהם האמת הנהדרת, ו'מנסים להרחיק את שלומי אמוני ישראל מלנהוג שיטת הפוסקים הספרדים, אשר כולם פה אחד החזיקו משנת הפסיקה על פי הקבלה, והיות שראיתי שיש מהם שדבריהם עיוות האמת והעמדת השקר, ובא היצר הרע בעוונות הרבים לקטרטג ולערער בדור עלוב זה, וקמו כמה אחדים אשר נעדר מהם אור החכמה הפנימית וערכה, ואין ספק בלבי שבקרום בימינו כל השוגים והטועים יחזרו לדרך האריז"ל שלא כדעת השולחן ערוך" (הג"ר יעקב הלל בסי' גבורת האריז"ל ועוד), כך כתב במילים חריפות מאד.

ואלו דברים תמוהים מאד והם פשוט דברי שקר. הרי יש לנו למעלה ממאה מחכמי הדורות במשך ארבע מאות וחמישים שנה, שכולם כותבים שקיבלנו הוראות בעלי השולחן ערוך - האשכנזים כהרמ"א, והספרדים כהשולחן ערוך, בהם יש לנו את גדולי חכמי איטליה מהר"י מיניץ, שו"ת הלכות קטנות (סי' קפב) בשם הראשון לציון רבי משה גלאנטי זצ"ל, שו"ת מהראנ"ח - בן דורו של מרן הבית יוסף (סי' קס), מהר"ם בן חביב (כללים שבסוף ספרו גט פשוט כלל א), רבי שלמה אבן דנאן (שו"ת אשר לשלמה, דף ל ועה), מרן החבי"ב (שיירי כנסת הגדולה או"ח סי' תצה, הגהת בית יוסף ס"ק ה, הובא ביד מלאכי כללי השלחן ערוך אות ג, וכן בכנסת הגדולה יו"ד סי' קה ס"ק סב, וכן בשו"ת בעי חיי יו"ד סי' קמ), שו"ת גינת ורדים (ח"מ כלל ה סי' טז ויז), שו"ת חוות יאיר (סי' קנו), בית דוד (יו"ד סי' קג וקה), הפרי חדש בספרו מים חיים (קונטרס התשובות סי' ט), ברכי יוסף (ח"מ סי' כה ס"ק כט) בשם רבי חיים אבולעפיא זצ"ל, מהר"י פראג'י בשו"ת מהרי"ף (סי' נט), שו"ת רביד הזהב (סי' כז), שו"ת משפט וצדקה ביעקב (ח"ב סי' ה), שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"א סי' מז ועה), רבי יהונתן אייבשיץ בספר התומים (ח"מ סי' כה), הגר"ח מצאנז בשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סי' קה וקז). כל אלו כתבו שקיבלנו עלינו הוראות מרן השולחן ערוך. וכי עליהם ניתן לומר "חס ושלום לומר שקיבלנו הוראות מרן!?" כיצד יתכן לכתוב עליהם כי "נעדרה מהם